

POUL JENSEN: *The Garotte. The United States and Chile, 1970-73.* Volume I og II. Aarhus, Aarhus University Press 1988. 606 s.

Lektor Poul Jensen nåede inden sin alt for tidlige død at fuldende et stort tobindsværk. Det er endog skrevet samtidig med et virke som gymnasielærer. Det handler om den amerikanske ledelses hensigter over for Allendes Chile 1970-73, med visse tilbageblik til 1960'erne. De to tæt skrevne bind, med et omfattende noteapparat, er en uhyre grundig og meget detaljeret beskrivelse af det kildemateriale, som historikere har til deres rådighed, når de vil undersøge emnet. Det er i mindre grad en beskrivelse af den amerikanske politik, og det er slet ikke en undersøgelse af den amerikanske politiks mulige betydning for de interne chilenske forhold, der kun omtales meget sporadisk. Den meget detaljerede gennemgang medfører, at værket ikke er uden gentagelser. Desværre mangler en litteraturliste – det er en international uskik fra de senere års udgivelser!

Hovedsynspunktet er, at det kildemateriale, som en række forskere i 1970'erne ret ukritisk har støttet sig til, ikke er særlig brugbart til skildringen af den egentlige amerikanske politik. Det drejer sig især om det kildemateriale, der kom ud af en række senatshøringer i 1970'erne, om multinationale firmaer, ikke mindst om ITT, om CIA's hemmelige virke (*covert actions*) og om Nixon-administrationens adfærd. Udvalgsformand var senator Frank Church, og det er især Church-udvalgets rapporter, der underkastes en næsten klinisk undersøgelse.

Hovedkonklusionen er, at udvalgets rapporter må benyttes med den største forsigtighed, bl.a. fordi alene CIA af alle de mange amerikanske organer, som P.J. finder var involveret i USA's Chilepolitik, gav udvalget noget materiale. Dette var selvfølgelig selektivt, medens en række vigtige kildegrupper stadig hemmeligholdes. Ford-administrationens obstruktion af opklaringsarbejdet betones. Der mangler bl.a. papirer fra udenrigsministeriet, forsvarsministeriet, fra Kissinger og fra en række finansielle institutioner. P.J. hæfter sig også ved udvalgets snævre undersøgelsesfelt, der alene drejede sig om CIA's *covert actions*, men ikke om CIA's øvrige og nok så vigtige virke, og slet ikke om andre organers politik. Endvidere drejede rapporterne sig ikke om hele USA's Chilepolitik og heller ikke om alle tre år, 1970-73. Ingen vil efter P.J.'s bog kunne bruge Church-rapporterne uden stor forsigtighed. Det er værkets hovedfortjeneste.

P.J. argumenterer imidlertid for dette syn med stor omstændelighed. Både i gennemgangen af materialet og i tolkningen af den amerikanske politik ligger en undertone af hån, vrede og ofte ironi i forhold til den

amerikanske politik. »Det store dyr« i fremstillingen er Henry Kissinger, men netop behandlingen af ham viser også P.J.'s metodiske problem. P.J. kan sandsynliggøre, at det nuværende kildemateriale er utilfredsstillende, men han kan ikke fremskaffe meget andet end de kritiserede udvalgsrapporter. På samme måde kan han påvise, at Kissinger i sine erindringer glemmer ting, forvansker sagsammenhænge – men dog anser P.J. ham ofte i nøglesituationer for at være en af hovedkilderne og tror undertiden på hans fremstilling. Løgn og bedrag er ord, der let falder i P.J.'s pen, når Kissinger og andre dengang ledende amerikanere skal skildres.

P.J.'s fremstilling er alt for lang og grundig, og han synes også selv at have anet det (s. 503). En stramning havde været ønskelig, så centrale spørgsmål havde indtaget større plads frem for de uendelige rækker af detaljer. P.J. giver f.eks. en meget lang, og delvis formel, redegørelse for de mange regeringsorganer, der i 1970'erne var involveret i amerikansk udenrigspolitik (s. 99-214). Nu er der faktisk skrevet ganske mange bøger om både teori og praksis i amerikansk udenrigspolitik, og dette organvirvar, som P.J. åbenbart har følt trang til at beskrive ned til de mindste enkeltheder, er ikke noget ukendt fænomen i forskningen. Hvad værre er – denne beskrivelse bliver ikke brugt ret meget i fremstillingen, dels fordi kilderne ikke tillader det, dels fordi P.J. selv mener, at de egentlige beslutningscentre i Chilepolitikken var præsident Nixon og Kissinger. Og de tog ofte beslutningerne helt uden om de formelle kanaler og i dybeste hemmelighed (s. 126-136, s. 596, note 160).

Det er P.J.'s hovedsynspunkt, at Nixon-Kissinger ikke ville tolerere Allendes Chile, de ville forhindre hans tiltræden i efteråret 1970, de ville destabilisere hans styre, ja de ville medvirke til at fjerne ham og indsætte et militærstyre. P.J. betoner, at denne politik ikke som påstået af Church-udvalget og af Kissinger ophørte november 1970, men at den blev fortsat lige til militærkuppet september 1973 (s.eks. s. 302-303). Fremstillingen lader ingen i tvivl om, at P.J. mener, at USA var overordentlig medskyldig i, at Allende blev væltet.

Det amerikanske kildemateriale til at begrunde denne tolkning er ikke godt. Gang på gang konstaterer P.J. ærligt, at dette og hint ved vi ikke noget om. I virkeligheden må P.J. læse Kissingers erindringer mod deres hensigt og påvise alle urimeligheder og modsigelserne i Church-udvalgets rapporter. Han inddrager her i mange detaljer den offentlige debat i USA siden 1974, således som den blev ført mellem deltagerne i begivenhederne i 1970-73 – i Senatshøring, i pressen og i erindringerne. P.J. har med stor flid og iver endevendt et offentligt materiale, og få undgår hans skarpe blik for usandheder og modsigelser. Det er skarpsindig kildekritik

af bedste art. Det forekommer mig også, at denne metode i den her anvendte form har sine store begrænsninger.

P.J.'s fremstilling bevæger sig sjældent ud over, hvad der står i kilderne. Det er kun antydningvist, at vi hører noget om det politiske klima i USA i 1970'erne. Vi hører næsten intet om den internationale situation i Nixonperioden, og den chilenske baggrund for alle disse amerikanske organers manøvrer nævnes kun skitseagtigt og punktvis. Typisk er f.eks. den korte omtale af Unidad Populares program, der ikke giver anledning til spørgsmål eller fortolkninger, som de amerikanske kilder gør det (s.212-214). Det spørgsmål, om den amerikanske politik havde større virkning i et samfund som det chilenske, stilles slet ikke.

Påfaldende for dette lukkede univers er det, at P.J. undrer sig over, at USA ikke hurtigere og mere villigt offentliggjorde de relevante dokumenter (s.11). Når man ser på, hvordan verden er beskaffen, turde det dog være mere bemærkelsesværdigt, at USA så hurtigt, via Senatshøringerne, overhovedet udleverede noget som helst om CIA's hemmelige virke. Mig bekendt har hverken KGB, engelske eller franske efterretningstjenester nogen sinde følt sig foranlediget til at udlevere noget som helst om deres aktioner efter 1945. Den udførlige drøftelse om art og omfang af USA's økonomiske kvælning af Chile sættes ikke i perspektiv ved at inddrage spørgsmålet om omfanget af den europæiske (vest og øst) og sovjetiske økonomiske bistand. Det kunne måske have gjort brugen af titlen, »the Garotte«, mindre velvalgt, jvf. Robert J.Alexander: *The Tragedy of Chile*. 1978, s.223-226.

P.J. skildrer med slet skjult ironi Nixons og Kissingers frygt for, at Chile med Allende som præsident i løbet af få år ville havne i et totalitært, kommunistisk styre á la Østeuropa. P.J. stiller sig slet ikke det spørgsmål, om den analyse eller holdning overhovedet havde noget på sig. Intet sted i det omfangsrige værk stilles det simple spørgsmål, hvordan den særlige chilenske vej til socialismen, nemlig den legale vej, kunne finde sted i og med, at Allenderegeringen ikke havde det fornødne flertal i parlamentet for det. Følgen var jo også, at parlamentets flertal i august 1973 erklærede regeringens handlinger for illegale. Dette nævner P.J. (s.421), men har ingen kommentarer til det.

Det forekommer mig ligeledes påfaldende, at følger man et hovedsynspunkt i Hugo Cancinos disputats fra 1988, som P.J. ikke har kunnet nå at bruge, (se min anmeldelse i *Historisk Tidsskrift*, 1989, Hæfte 2, s.407-425), så var muligheden for et kommunistisk styre slet ikke så fjern eller så latterlig, som P.J. synes at mene. Cancinos bog hviler på en nøje gennemgang af den chilenske situation og af Allenderegeringens hensigter ud fra et omfattende chilensk materiale. Ifølge Cancino mente

hovedkræfterne bag Allende – men ikke Allende selv – nemlig flertallet af Socialistpartiet, Kommunistpartiet og de små koalitionspartier, at 1917-visionen (den sovjetiske model) var den rette, også for Chile, ligesom den økonomiske politik under Allende efterlignede den østeuropæiske model. Hvis denne analyse er rigtig, så var det ikke sært, at ambassadør Edw. Korry (1967-1971), der som ung 1949-51 havde oplevet stalinismens indførelse i Østeuropa, advarede mod, hvad der kunne ske i Chile under en Allende regering (jvf. P.J., s. 237). Side 341 ses en af de meget sjældne antydninger hos P.J. af, at der var ekstremister i Allendes regeringskoalition.

Ligesom P.J. ikke har diskuteret denne vurdering, der giver Kissinger ret (P.J., S. 87, 436), ligesådan er hans ofte hånlige betragtninger over den amerikanske pengestøtte til den chilenske opposition ret malplaceret. P.J. betoner ikke, at Chile i latinamerikansk sammenhæng var lidt af en undtagelse med henblik på tradition for demokratisk udvikling. P.J. er lidt for hurtig til at iagttage, at der nok i den chilenske opposition 1970-73 var visse autoritære tendenser (f.eks. s. 314, 329), men han understreger ikke, at de kristelige demokrater jo i en latinamerikansk sammenhæng i høj grad var et reformparti og var de toneangivende, eller at den chilenske opposition 1970-73 med god grund kunne føle sig trængt af Allenderegeringens hårde og ukloge fremfærd. Ifølge Hugo Cancinos grundige undersøgelse af Unidad Popular regeringen fremskyndede denne den ellers i Chiles lange demokratiske historie ukendte polarisering af chilensk politik, der så småt var begyndt sidst i 1960'erne under præsident E. Freis (1964-70) reformpolitik. September 1973 var derfor en følge af et indre chilensk sammenbrud, ikke af års underminering fra amerikansk side. Det chilenske samfund og dets organisationer var for stærke og veludviklede til, at nogen udenlandsk indflydelse kunne få større betydning. P.J. har ellers bemærket dette i forbindelse med det store amerikanske pres for at få et kup i oktober 1970 (s. 279-80).

P.J. siger selv (s. 112, 228), at almindelig ligegladhed med Freis Chile var det typiske for Nixonadministrationens første år. Dette synspunkt kunne være fremhævet noget mere, for det er et gennemgående, omend forbløffende træk i amerikansk udenrigspolitik efter 1945 over for Latinamerika generelt, med få undtagelser, jvf. f.eks. John D. Martz (ed.): *United States Policy in Latin America. A Quarter Century of Crisis and Challenge, 1961-1986*. University of Nebraska Press 1988, s. XIV-XIV, XIX. Europa, Asien og Mellemøsten har haft større interesse end de umiddelbare naboers forhold.

Selv i P.J.'s yderst kritiske skildring af den amerikanske politik vises det dog, at udenrigsministeriet og dets ambassadører i Chile (Edw. Korry

og Nathaniel Davis) var for en forsonlig og udglattende politik, at private amerikanske firmaers handel med Chile ikke gik ned, og at internationale organer, hvori USA havde stor indflydelse, ikke helt standsede långivningen til Chile. Han afviser primitive marxistiske forklaringer om de store firmaers store indflydelse på den amerikanske regering. Tværtimod påviser han, at ITT, det mest aktive firma i forhold til Chile, ofte var uvidende om den egentlige amerikanske politik. Endvidere viser han, at den amerikanske forretningsverden ikke var enig om, hvordan man skulle forholde sig til Allendes Chile.

Samtidshistorie er vanskelig på grund af et ofte utilfredsstillende kildegrundlag. Dette er P.J. klar over, og det er værkets største fortjeneste i detaljer at have påvist dette. Det fører imidlertid somme tider P.J. til at gribe til antydninger om tingenes rette sammenhæng, af mangel på beviser, ja til sidst (s.482, 495) endog til opfordringen om at tage fantasien til hjælp. Undertiden bruger P.J. forfattere, som han selv bemærker er tendentiøse eller svagt funderede, se f.eks. s.507 note 18, s.557, note 246, s.578, note 246 og s.560, note 305. Samtidshistorie er også vanskelig på grund af det ringe tidsperspektiv. Fremstillingen er åbenbart afsluttet ved udgangen af 1985, dog med en epilog, der inddrager Reagans Nicaraguapolitik og nævner Iran-Contra affæren. Man må stille sig det spørgsmål, om P.J. var kommet til de samme tolkninger, hvis han havde kendt udviklingen i Sovjet og Østeuropa 1989-90, 1917-modellens fiasko, sandinisternes valgnederlag i Nicaragua i februar 1990, og Pinochets fredelige afgang som præsident i Chile i marts 1990?

Kay Lundgreen-Nielsen